

TÜRKİSTAN'IN KUTSAL YERLERİNİN İNCELENMESİ BAĞLAMINDA GÜNDELİK YAŞAMDA MITOLOJİ

Türkistan'ın tarihinin ve kültürünün araştırılması, birden fazla disiplinin ortak çalışmasını gerektirmektedir. Bunları esas olarak arkeoloji, etnografya, sosyoloji gibi alanlar olarak sayabiliriz. Türkistan'ın kültürel özellikleri, bölgenin kutsal yerleri ve efsaneleri hakkındaki mitolojik analizleri, halkın mitsel bilincindeki değişimleri anlamamıza yardımcı olmaktadır. Mitolojinin insan yaşamındaki yeri ve işlevi ile mitlerin çeşitli kategorileri Vico'nun eserlerine yansımıştır. Vico, mitlerdeki semboller, sanat ve felsefi bilinçlerin özelliklerini araştırmıştır. Schelling de mitolojinin tarihsel gerçeğini insanların bilinci olarak açıklamıştır. Ayrıca araştırmacılar, sosyal mitolojinin gündelik yaşam bağlamında oluşan birçok işlevini göstermeye çalışmışlardır. Özellikle insanın oluşumunun ön koşullarında kozmolojik, psikolojik ve sosyolojik işlevler önemli rol oynamaktadır. Bu temelde toplumsal ritüel ve geleneklerin mitoloji sistemindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla, gelenek ve mitlerin faaliyetlerinin sınıflandırılmasının analizi, sosyal mitolojinin faaliyetlerini incelemeye izin vermektedir. Bayburin'in, geleneklerin kişinin günlük yaşamını düzenlediği üzerine değerlendirmeleri bulunmaktadır.

Türkistan bölgesindeki kutsal mekânların ve tarihi eserlerin araştırılması sürecinde ilgili mitlerin, dini ayınların, efsanelerin ve hikâyelerin incelenmesi oldukça önemlidir. Bu çalışmada Türkistan bölgesi ile ilgili mit, efsane ve hikâyeler, klasik anlamda değil, toplumsal mitolojik açıdan ele alınmıştır. Araştırma sonuçları ise toplumsal olarak üretilen mit ve efsanelerin günlük hayatta farklı durumlarda kullanıldığını göstermektedir. Bununla ilgili birçok örnek bulunurken, bu çalışmada, sadece kutsal yerlerle ilgili mit ve efsanelerin güncel durumunu analiz etmeye çalışılmıştır.

Bu tür teorik kavramlardan oluşan sosyal mitolojinin bazı örneklerine Türkistan bölgesinde rastlanmaktadır. Türkistan konulu birçok mit, efsane ve hikâye bulunmaktadır. Bunları, Hoca Ahmet Yesevi'nin öğretileri hakkındaki efsaneler ve Hoca Ahmet Yesevi'nin türbesinin inşası hakkındaki efsaneler olarak iki gruba ayırabiliriz. Türkistan bölgesindeki müreffeh şehrin kültürü ve kutsal toprakların özellikleri ile ilgili mitler halk arasında yaygın olarak yaşatılmaktadır. Örneğin, Hoca Ahmet Yesevi, vefatı sırasında kendisine gelen herkesin önce Arıstan Bab türbesini ziyaret etmesini vasiyet etmiştir. "Arıstan Bab'a (Arslan Baba), tabii ki Türkistan'da Hazreti Sultan'a dua et" ifadesi buradan gelmektedir. Bu nedenle "Arıstan Bab'da geceleyn, Hoca Ahmet'e dua edin"

ifadesi herkes tarafından bilinmektedir. Bu mitlerin günümüzdeki işlevine bakacak olursak, bunların farklı amaçlar için kullanıldığı söylenebilir. Örneğin, Hoca Ahmet Yesevi'nin öğretileriyle ilgili mit ve efsaneler genelde bilimsel literatüre yansırken, türbenin inşası ve şehrin kutsal mekânları ile ilgili mitlerin çoğu genellikle yerel turizmi teşvik etmek amacıyla kullanılmaktadır.

Türkistan bölgesindeki mitolojik bilginin halkın bilincine derinden nüfuz etmiş olması günümüzde bile açıkça görülmektedir. Bu, özellikle şehir nüfusunun günlük yaşamlarında hemen fark edilmektedir. Örneğin çeşitli dükkân ve işletmelerin "... ata" (dede), "... ana" (anne) olarak adlandırılması, şehir halkının mitsel bilincinin derinliğini göstermektedir. Mitler, turistik tesislerin faaliyetlerinde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda, bazı turistik tesislerin efsaneleri ve bilgileri yanlış efsanelere de dayanmaktadır. Bu tür yanlış bilgilerle turizmin tanıtımı, Kazakistan'ın bağımsızlığından sonra toplumun kendini tanıma süreçlerinde oluşmaktadır. Buradaki temel fark, bazı kutsal alanların aşırı abartılı hikayelerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, Ukaş Ata türbesi hakkındaki görüşler çelişkilidir. Çoğu insan Ukaş Ata'nın Peygamber Hz. Muhammed'in bir arkadaşı olduğunu iddia ederken, bazıları da onu yörede yaşamış bir aziz olarak tanımlamaktadır. Ukaş Ata hakkındaki bir efsaneye göre Ukaş Ata, Peygamber Hz. Muhammed'in yakın bir arkadaşı ve koruması olmuştur. Ayrıca Ukaş Ata kuyusu ile ilgili efsaneler de geniş çapta ele alınarak modern hayatın mitleri haline gelmiştir. Bunlardan birisi, bir kimse kuyudan su çektiğinde eğer kovaya su gelmez ise o kişinin günah işlemiş olduğuna dair bir inanış bulunmaktadır. Diğer ise, Ukaş Ata kuyusunun suyunun yeraltında Mekke'deki Zemzem kaynağına bağlı olduğuna dair yaygın inanıştır. Bu tür efsanelerin yaygınlığı söz konusu mekânı turistik bir cazibe merkezi haline getirirken, diğer yandan bilimsel araştırmaları da olumsuz yönde etkilemektedir.

Tarihi eserlerin yanı sıra Türkistan bölgesi birçok eşsiz doğal sit alanına sahiptir. Bunlardan biri, Adem ve Havva'nın bölünmüş kayasıdır. Kaya, Kazıgurt dağı vadisinde yer almaktadır. Taşın iki parçası erkek ve kadın veya baba ve anne anlamına gelmektedir. Kaya boşluğunun uzunluğu 15 metre, en ince kısmın genişliği ise 25-30 cm'dir. İnsanlar bu kaya boşluğunu geçmeye çalışır. Yerliler arasında sadece dürist insanların buradan geçebileceğine dair bir inanç bulunmaktadır. Bazen zayıf insanların geçemediği bu boşluktan daha kilolu insanların geçebiliyor olması dikkat çekicidir. Bu ve benzeri

efsaneler ve inançlar turistlerin ilgisini çekmektedir. Turistler ve ziyaretçiler Kur'an okuyarak kutsal yerlerde dua ederler. Ayrıca, Nuh'un gemisinin Kazıgurt Dağı'nın tepesinde bulunduğu dair bir söylenti ile ilgili çok sayıda gazetecilik çalışması bulunmaktadır. Ancak insanlığın ilk toplumsal oluşum tarihine bakacak olursak, dünyadaki çoğu taşkınların Mezopotamya bölgesinde (Dicle ve Fırat nehirleri arasında) meydana gelmiştir. Bu mitler zamanla halklar arasında aktararak bazı değişimlerle bize ulaşmıştır. Ancak bu efsaneye istinaden Kazıgurt Dağı'na Nuh'un gemisine ithaf edilen bir anıt dikilmiştir. Burası da yerel halkın efsanevi bilgileriyle turistik bir cazibe merkezi olarak kutsal yerler listesine dâhil edilmiştir.

Günümüzde kutsal mekânlarla ilgili efsane ve mitleri yaşıtan ve sürdürülen ise türbe ve mezar bekçileridir. Türbe bekçileri esas olarak azizlerin mezarlarını koruyan ve ziyaretçilere hizmet eden kişilerdir. Söz konusu bekçiler, genelde azizin soyundan gelen ya da onun yakın akrabasıdır. Kutsal yerler ve azizlerle ilgili efsaneler ve tarihi veriler, kutsal yerlere ziyaretçi sırasını nesilden nesile aktaran bir rehber görevi görürler. Aynı zamanda bu tür yerlerde dilenciler arasında mitolojik bilinçte kendilerini kutsal yerler ve azizlerle ilişkilendirenler de bulunmaktadır. Böyle bir sosyal gruba ait olan insanlar, kendilerini doğrudan eski efsanelerle ilişkilendirmektedir. Onlar azizlerden vahiy aldıklarını söylemektedirler. Genel olarak, halkın günlük yaşamında mitsel bilincin ortaya çıkması, etnokültürel özdeşleşmenin bir yolu olarak yorumlanmaktadır. Etnosun kökeninin derin tarihini ve kutsal yerler ve anıtlar aracılığıyla bütün bir toprak devleti olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak Türkistan yöresindeki kutsal mekânlarla ilgili efsaneler halkın günlük yaşamıyla yakından ilişkilidir. Son yıllarda bu efsanelerin işlevi değişmiş ve doğanın bazı yerleri (kayalar, dağlar, ağaçlar ve mağaralar) ziyaret edilmeye başlanmıştır. Bu, bir yandan halkın mitsel bilincinin zenginliği olarak yorumlanırken, diğer yandan turizmin bir pazarlama basamağı olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak Türkistan bölgesindeki tarihi eser ve kalıntılar, tarihi yerel müzeler, bilimsel kuruluşlar aracılığıyla dikkate alınmalı ve halka açık bilgiler sunulmalıdır. Burada belirtilmesi gerekir ki, bu tür mitlerin oluşumu sadece Türkistan'da değil, Kazakistan'ın diğer bazı bölgelerini de kapsamaktadır. Bu anlamda Türkistan'ın özelliği, mitsel bilincin insanların gündelik yaşamları içerisinde değişime uğrayarak devam etmesidir. Bunu bir araştırma platformu olarak değerlendirebilmek için ilgili bilim alanlarının araştırma yöntemlerinin etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir.

Politika, Dış İlişkiler ve Güvenlik

- Moğolistan Dışişleri Bakanı Batmunkh Battsetseg, Moğolistan'daki görev süresi biten Kazakistan'ın Moğolistan Olağanüstü ve Tam Yetkili Büyükelçisi Jalgas Adilbayev'i kabul etti. Bakan Battsetseg, Büyükelçi'nin Moğolistan ile Kazakistan arasında geleneksel olarak var olan dostane ilişkileri genişletmek için gösterdiği çabalara dikkat çekti. Bakan, Büyükelçiye ayrıca Moğolistan-Kazakistan ilişkilerinin güçlendirilmesine ve halklar arasındaki dostluğu desteklemeye yaptığı önemli katkılardan dolayı teşekkür etti (Montsame.mn, 17.03.2022).
- Moldova Cumhurbaşkanı Maya Sandu, 16 Mart 2022'deki BM Genel Kurulu toplantısında Transdinyester bölgesinde konuşlanmış Rus birliklerinin tamamen geri çekilmesi gerektiği yönündeki çağrısını yineledi. Cumhurbaşkanı Sandu, Dinyester'in sol yakasında yer alan ilçelerdeki mühimmat depolarının tasfiyesini de talep etti. Sandu, Moldova'nın Rus-Ukrayna çatışmasının barışçıl bir şekilde çözülmesi için çağrıda bulunarak, diplomatik ve barışçıl bir siyasi çözüm bulunması ve uygulanması için elinden gelen desteği sağlayacağını açıkladı (Seenews.com, 17.03.2022).
- Özbekistan Dışişleri Bakanı Abdülaziz Kamilov, Özbekistan Ali Meclisi Senatosu'nun 24. genel kurulunda Özbekistan'ın, Ukrayna'nın bağımsızlığını, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü tanıdığını belirtti. Bakan, Özbekistan'ın Donetsk ve Luhansk'ı ayrı cumhuriyetler olarak tanımayacağını da sözlerini ekleyerek, aynı zamanda Özbekistan'ın Rusya ve Ukrayna ile karşılıklı yarar sağlayan iş birliğini sürdürdüğünü duyurdu (Avesta.tj, 17.03.2022).
- Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Türkiye'nin bazı Batılı ülkelerin Rusya'ya yönelik yaptırımlarına katılmayacağını açıkladı. Çavuşoğlu, Rusya Federasyonu'na yaptırım uygulanması konusunda Türkiye'nin tutumunu dile getirerek, yaptırımların sorunu çözmeyeceğine inandıklarını bildirdi. Aynı zamanda Türkiye'nin, barış görüşmeleri için Rus ve Ukraynalı mevkidaşlarını ağırlamaktan memnuniyet duyacağını ifade etti (Avesta.tj, 14.03.2022).
- Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev, Özbek mevkidaşı Şavkat Mirziyoyev ile telefon görüşmesi yaptı. Cumhurbaşkanı Tokayev, ticari, ekonomik, kültürel ve insani iş birliğini güçlendirmeye odaklanarak Kazak-Özbek istatistik ortaklığının gelişmesi için perspektifleri ele aldılar. Devlet Başkanları, daha önce varılan anlaşmaların etkin bir şekilde uygulanmasına ve dış ekonomik durumun olumsuz sonuçlarının hafifletilmesine yönelik çabalara özel önem verdi (Kazinform, 16.03.2022).
- Türkmenistan'ın yeni seçilen Cumhurbaşkanı Serdar Berdimuhamedov, Bakanlar Kurulu ve Devlet Güvenlik Konseyi'nin genişletilmiş toplantısında yaptığı konuşmasında gelecek planlarını vatandaşlarıyla paylaştı. Serdar Berdimuhamedov, ülkenin yeni bir kalkınma aşamasında büyük zorluklarla karşı karşıya olduğunu vurguladı. Yeni seçilen Başkan, bağımsızlık yıllarında başlayan kalkınma sürecini devam ettirme niyetinde olduğunu ifade etti. Cumhurbaşkanı Serdar Berdimuhamedov'un %72,97'si Serdar Berdimuhamedov'a oy verdi (Orient, 16.03.2022).

Ekonomi, Finans ve Enerji

- Kazakistan, Astana Uluslararası Finans Merkezi (AUFM) platformu aracılığıyla 6 milyar dolardan fazla yatırım çekti. Hâlihazırda finans merkezine 63 ülkeden 1.200'den fazla şirket kayıtlıdır. AUFM Borsası'nın alım satım üyeleri arasında 18 Kazak ve 11 uluslararası broker bulunmaktadır. Astana Uluslararası Finans Merkezi, bir İslami banka ve İslami finans şirketine lisans verdi. Astana Finansal Hizmetler Kurumu tarafından lisans verilen şirket sayısı 2021 yılında ikiye katlanarak 46'ya ulaştı (Qazaq TV, 16.03.2022).
- Özbekistan 3 yeni modern termik santral inşa etti. İlk gaz pistonlu termik santral 270 MW kapasiteye sahiptir. İkincisi 240 MW kapasiteli combine çevrim gaz santrali iken, üçüncüsü 174 MW kapasitelidir. Bu santraller yılda toplam 5.6 milyar kWh elektrik üretirken, yılda 725 milyon metreküp doğalgaz tasarrufu sağlayacaktır. Bu da 2.7 milyar kWh ilave elektrik üretimine yardımcı olacaktır (UzReport, 14.03.2022).
- Kırgızistan Dışişleri Bakanı Ruslan Kazakbayev, Antalya Diplomasi Forumu'nun oturum aralarında Birleşik Arap Emirliği (BAE) Ekonomi Bakanı Abdullah bin Touq Al Marri ile bir araya geldi. Bakan Kazakbayev, Kırgız-Emirlik Yatırım Fonu kurulmasını önerdi. BAE ekonomi bakanı, iki ülke arasındaki iş birliğini geliştirmek, ticaret ve ekonomik ciroyu arttırmak için ortak planların uygulanmasına ilgi duyduğunu belirtti. BAE iş heyeti, B2B etkinlikleri düzenlemek için Kırgızistan'a gelecektir (Kabar, 14.03.2022).
- Türkmenistan 2021'de, Tacikistan'a sıvılaştırılmış gaz ihracatına başlayarak yeni enerji pazarına girdi. Ülkeler, İmamali Rahman'ın Ağustos 2021'de Aşkabat'ı ziyaret sırasında Tacikistan'a Türkmenistan'a sıvılaştırılmış gaz tedarikinin düzenlenmesi konusunda anlaşmaya vardı. Türkmenistan, 2021'in sonunda Tacikistan'a yaklaşık 5 bin ton sıvılaştırılmış gaz tedarik etti. Duşanbe, söz konusu alımları arttırmayı planlamaktadır. Ocak 2022'de Türkmenistan sıvılaştırılmış gaz üretimini %16 artırdı (Orient, 18.03.2022).
- Asya Kalkınma Bankası (AKB) temsilcileri ve Tacikistan hükümeti, Banka'nın projelerinin ülkedeki uygulamasını gözden geçirmek için bir toplantı yaptı. Toplantıya katılanlar, proje uygulama süreçlerini etkileyen ortak konuları görüşerek, bir eylem planı üzerinde anlaştılar. AKB'nin 2021 yılındaki Tacikistan'daki portföyü, %92'si hibelerle finanse edilen 1 milyar dolarlık 20 projeden oluşmuştur. Ulaştırma ve enerji sektörleri geçen yıl AKB finansmanının en büyük alıcısı olmaya devam etti (Asia-Plus, 14.03.2022).
- Azerbaycan, Gürcistan'ın önemli bir elektrik ihracatçısı olmaya devam etmektedir. Gürcistan Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınma Bakanı Levan Davitşvili, Azerbaycan'ın Gürcistan'a yaptığı elektrik ihracatının 601.1 milyon kWh olarak gerçekleştiğini açıkladı. Bakan, Gürcistan'ın yenilenebilir enerji alanında büyük bir potansiyele sahip olduğunu, ancak ülkenin hala elektrik ithalatına bağımlı olduğunu da sözlerine ekledi. 2021'de iki ülkenin ticaret hacmi 763.6 milyon dolar iken, bunun 661 milyon doları ihracat, 102.6 milyon doları ise ithalat olarak gerçekleşmiştir (AzerNews, 14.03.2022).

Toplum ve Kültür

- Türkiye'nin Bursa şehri, Türk Dünyası Tiyatro Yönetmenlerinin 8. Genel Kurul toplantısına ev sahipliği yaptı. "2022 Türk Dünyası Kültür Başkenti" kutlama etkinlikleri çerçevesinde gerçekleştirilen toplantı, TÜRKSOY üyesi ülkelerden - Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkiye, Özbekistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Gagavuzya (Moldova) - tiyatro yönetmenlerini bir araya getirdi. Katılımcılar, Türk Dünyası ülkeleri arasındaki tiyatro alanında iş birliği konularını ele aldı (Turksay.org, 14.03.2022).
- Rusya Federasyonu Müslümanları'nın Ruhani İdaresi ve Rusya Müftüler Konseyi, ziyaret turizmini (Müslümanlar için tarihi öneme sahip yerleri ziyaret) geliştirmeyi planlamaktadır. Ziyaret turizm alanları arasında Miri-Arap medresesi, İmam Al-Buhari'nin anıtı, Bahaudin Nakşibendi gibi tanınmış yerler, tarihi ve kültürel anıtlar da dâhil olmak üzere diğer önemli yerler bulunmaktadır. Daha önce gerçekleştirilmesi planlanan proje, salgın nedeniyle askıya alınmıştı (UzDaily, 15.03.2022).
- AUFM tarafından ABD iş çevrelerinden temsilcilerin katılımıyla başlatılan toplantıda Kazakistan'lı kadınlara yönelik eğitim programlarının geliştirilmesi ele alındı. Katılımcılar, Kazakistan'da kadınlara yönelik ileri eğitim programlarına yönelik talebin arttığını kaydetti. Kadın Girişimciler Akademisi, 80 ülkede 16.000 kadın girişimciye işlerini geliştirmeleri için destek sağladı. AUFM, söz konusu programı Kazakistan'da genişletmeyi planlamaktadır (The Astana Times, 16.03.2022).
- Özbekistan'daki Küresel Yeşil Büyüme Enstitüsü (GGGI), Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) ile Aral Gölü Havzası ile İlgili Yeşil Büyüme ve İklim Değişikliği İşbirliğine ilişkin bir Mutabakat Zaptı imzaladı. Mutabakat Zaptı, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve Paris İklim Anlaşması'nı desteklemek için GGGI ve GIZ arasındaki iş birliği için genel bir çerçeve sunmaktadır. Belge özellikle bölgedeki insanlar için iklim duyarlı ve çevre dostu ekonomik kalkınmayı teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Greengrowthknowledge.org, 15.03.2022).
- Tacikistan hükümeti üyeleri ile Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'dan seyahat acentesi başkanları, Orta Asya devletleri arasındaki turizm sektörünün gelişimini ele aldıkları çevrimiçi bir toplantıya katıldılar. Toplantı, salgın sonrasında bölgedeki turizmi canlandırmaya yardımcı olmaya amaçlanmaktadır. İpek Yolu'nun meşhur tarihi güzergahı üzerinde yer alan Orta Asya'nın antik kentlerine ve eşsiz manzaralarına özellikle dikkat çekildi (Centralasia.news, 14.03.2022).
- Kırgızistan ve Türkiye, iki ülke arasındaki sınır geçişlerinde kimlik kartı kullanılması ve vizesiz rejimi uzatma olasılığını görüştüler. Görüşme, Antalya'da Kırgızistan Dışişleri Bakanı Ruslan Kazakbayev'in Türkiye İçişleri Bakanı Süleyman Soylu arasında gerçekleşti. Görüşmede taraflar, her iki ülkenin kolluk kuvvetleri arasındaki iş birliğine ilişkin genel konuları da ele aldı (Kaber, 14.03.2022).